

KASANDRA

Ponovo Eros protresa me razudbeni
nagrkosladak, neukrotiv, mračan zver.
Sapfo

Ovde beše to. Tu je stajala. Ovi kameni lavovi, obezglavljeni sad, pogledali su nju. Ova tvrđava, nekoć neosvojiva, kamara kamenja sad, beše poslednje što je videla. Odavno zaboravljeni neprijatelj i stoleća, sunce, kiša, vetar, oronjavali su nju. Nepromenjeno nebo, blok zagasitomodar, visoko, daleko. Blizu, danas kao i juče, kiklopski sljubljene zidine, što cesti daju smer: prema vratima grada, ispod kojih ne kulja krv. U tminu. U koljište. I sama.

S pripovešću ovom odlazim u smrt.

Ovde skončavam, onesvesla, i ništa me, ništa što sam učiniti ili ne učiniti, poželeti ili pomisliti mogla, odvelo ne bi na neki drugi cilj. Dublje nego ikojim drugim čuvstvom, dublje čak negoli strahom svojim, prožeta sam, razjedena, otrovana nehajem vansvetovnih prema nama smrtnicima. Propao smioni naum da se njihovoj ledenoj studeni suprotstavi slabša toplina naša. Zaludno pokušavamo da izmaknemo njihovim nasiljima, odavna ja to znam. Ipak, onomad noću, na plovidbi prekomorskoj, kad sa svih strana neba olujine stravne zapretiše da smrskaju lađu; niko se ne održa ko zauzlan ne bi; kad Marpesu zatekoh kako potajno uzlove dreši što nju i blizance jedno s drugim i za jarbol sputavahu; kad ja, na dužem užetu pripeta negoli ostale zasužnjene odvučenice, bezobzirno, rastrojeno na nju se bacih; nju tako sprečih da svoj i moje dece život prepusti ravnodušnim elementima, te ih umesto toga ljudima ovim bezumnim izručih; kad se, ustuknuv pred pogledom njenim, ponovo na svoje mesto uz rascviljenog, ubalavljenog Agamemnona kukumavka ščučunjih – ja odoleti tad ne mogoh a da se ne upitam, od kakve li su trajašne tvari konopi koji nas za život vežu. Marpesa, koja kao i jednom ranije sa mnom zborti nije htela, videla sam, spravnija beše od mene, Proročice, na ovo što podnosimo sad; jer ja sam nasladu crpla iz svega što bih videla – nasladu; nadu ne – i nastavljala da živim da bih videla.

Čudno, kako svačije oružje – Marpesino ćutanje, pomama Agamemnonova – svagda ostaje isto. Ja sam pak oružje svoje postupno odlagala, to je bila promena jedino moguća meni.

Zašto sam proročki dar želela bezuslovno?

Svojim Glasom da zborim: Krajnost. Više, drugačije, nisam ni htela. Za nevolju mogla bih to i dokazati, ali kome? Narodu ovom tuđinskom koji bestidno i plašljivo kola opkoljava? Razlog za smejanje, ako on uopšte postoji još: sklonost moja, sebe da opravdam, biće da se to samo od sebe, kratko i prosto, otклонilo.

Marpesa ćuti. Decu više ne želim da vidim. Krije ih pod maramom od mene.

Isto nebo nad Mikenom kao nad Trojom, samo prazno. Ljeska se poput emalja, nedostupno, dogola zduvano. Nešto u meni priliči praznini ovoj nebnjoj nad zemljom dušman-skom. Još je sve, sve što me snalazilo, primerenost svoju u meni zaticalo. To je ona tajna što me sklešćuje i postojanom održava, ni s kim o njoj pričati nisam mogla. Ovde tek, na samoj ivici svoga života, u stanju sam da je u sebe imenujem: pošto je u meni od svakog ponešto, nikome nisam posve pripadala, a još sam i omrazu njihovu na me shvatila. Jednom *ranije*, da, to je ta čarobna reč, htela sam u nagoveštajima i rečenicama upolovljenim s Mirinom pričati o tome – ne da bih duši svojoj olakšanja pribavila, njega nije bilo. Već zato što sam verovala da joj toliko dugujem. Slom Troje bio je na pomolu, a mi, izgubljeni. Eneja se, sa ljudima svojim, izlučio. Mirina ga prezirala. A ja sam pokušavala da joj kažem da sam Eneju – ne, ne samo shvaćala: spoznala. Kao da sam on. Kao da sam čučala u njemu, hraneći mislima svojim nakane njegove izdajničke. *Izdajničke*, reče Mirina, srnuvši gnevno sekirom na onisko grmlje u opkopu oko Citadele, ne saslušavši, možda ne razumevši me uopšte, jer otkako sam u košari zasušnjena čamila, govorim tiho. Nije do Glasa, kako su mislili svi, nije stradao on. Već ton. Ton proročanski je nestao. Srećom, nestao.

Mirina je vrištala. Čudno što ja, i sama neostarela još, malne o svakome koga sam poznavala moram da pričam u vremenu prošlom. Ne o Eneji, ne. Eneja živi. Ali mora li muško, koje živi, dok muževi ginu svi, da bude kukavica? Je li više od politike što on, mesto poslednje ratnike u smrt da povede, s njima u goru ldu, u predele zavičajne, uzmače? Poneko ipak mora preteći – Mirina oporeče – zašto ne Eneja najpre i njegovi ljudi.

Zašto ne ja, s njim? Ovo pitanje nije se postavljalo. On, koji ga je meni postaviti hteo, najposle ga povukao. Kao što sam ja, na žalost, morala zatomljavati sve ovo što bih tek sad mogla mu reći. Zašto sam ja, barem da pomislim na to, ostala u životu. Ostajem u životu, ovih nekoliko sati. Ne ištem bodež, koji, koliko znam, Marpesa uza se nosi. Koji mi maločas, kad smo ženu onu, Kraljicu ugledale, očima samo, ponudila. Koji sam, očima samo, odbila. Ko mene poznaje bolje od Marpese? Niko više. Sunce je prevalilo podne. Ono što spoznala budem dok omrkne večer, nestaće zajedno sa mnom. Hoće li nestati? Nastavlja li misao, dospevši jednom na svet, u nekom drugom da živi. U našem vozaru vrlo, kojem smo dojadile?

Ona se smeje, čujem mrmor žena koje ne znaju da jezikom njihovim zborim. Zgrožene, odmiču od mene, svuda isto. Mirina, videvši me nasmešenu dok sam o Eneji pričala, vrisnu: Neurazumljiva, eto kakva sam. Položih ruku na potiljak njen dok ona ne začuta i nas dve, sa zidina skraj Skejskih vrata, smotrismo: Sunce u more gnjurnu. Tako stojimo poslednji put skupa, znale smo obe.

Vršim proveru bola. Kao što lekar, da ispita nije li obamro, ubada ud, i ja pamćenje svoje tako bodem. Možda bol samire pre no umremo mi. To bi, ako je tako, valjalo kazivati dalje, ali kome? Ovde jezikom mojim ne zbori niko, a da mu nije mreti sa mnom. Vršim proveru bola i o rastancima mnim, svaki je bio drugačiji. Na kraju smo se raspoznivali po tome, jesmo li, il' nismo znali rastanak posredi da je. Katkad smo tek ovlaš dizali ruku. Katkad se izgrlili. Eneja i ja, mi se više doticali nismo. Beskrajno dugo, čini mi se, bile su oči njegove nada mnom; a da im boju proniknula nisam. Kadšto bismo i popričali, kao što ja s Mirinom pričam, da se konačno pomene ime što ga predugo prećutujemo: Pentesilea.

Kako sam nju, Mirinu, pre tri-četir leta, gledala Penteseleji uz bok s pancirnom četom njihovom kroz ovu kapiju korača. Kako je nasrt neizmirljivih osećanja – zgranutost, ganuće, divljenje, strava, smetenost i, da, još i neka infamna razdraganost – prolomom grčevita grohota sebi oduška dao, smeha što je i mene samu tištao, a njegov mi Penteseleja, čuvstvena kakva je bila, nikada oprostila nije, to mi je i Mirina potvrdila. Bila je povredena. To, i ništa drugo, uzrok je onoj hladnoći koju je pokazivala prema meni. I priznala sam Mirini da su moje ponude izmira polusrdačne bile; mada sam pouzdano znala, Penteseleja će pasti. Otkud! – upitala me Mirina s blagom primesom negdašnje žesti, ali ja na Penteseleju više nisam ljubomorna bila. Mrtvi nisu ljubomorni jedni na druge. I pala je, jer je tako htela. Ili rašta bi, šta misliš, u Troju dolazila? A imala sam razloga da je motrim pomno, tad sam to primetila. Mirina je ćutala. Više od ičega na njoj uvek me ushićivala mržnja njena spram mojih predskazanja, mada ih nikad nisam pred njom kazivala, ipak bi je, brzopleto uvek, izveštavali o svemu, čak i o mom uzgredno jedanput spomenutom ubeđenju da ću biti ubijena, što mi ona, drugačije od drugih, nije oprostila. Odakle to sebi uzimam pravo da presude ovakve izričem. Nisam odgovorila, sklopila sam oči, od sreće. Najzad, nakon toliko vremena, opet moje telo. Opet onaj probod vreli kroz nutrinu moju. Opet ona slabost prema jednom ljudskom stvoru, posve. Kako me je opsedala. Nije mi baš na srce pala, ta Penteseleja, ta muškoubilačka boriteljka. Kako? Da nisam otkud poverovala da je ona, Mirina, ubila manje muškaraca nego njena vojvotkinja? Neće li pre biti više, nakon Penteselejine smrti, da bi je osvetila?

Da, Konjicu moj, ali to beše nešto drugo.

Tvoj u grudvu stisnut inat beše to i tvoja plamteća ucveljenost za Penteselejom, njihov sam, nego šta misliš, prozrela. To behu duboko skrivena zaziranja i strepnje njene od dodira, o njim se nikad oglušila nisam, sve dok se jednom ne osmelih da plavu joj grivu ovijem oko ruke i tako iskusim koliko silna u meni žudnja tinja koja me odavno na to gnala. Osmejak tvoj u času moje smrti, pomislih, ostavivši zadugo, jer od nežnosti više zazirala nisam, sav taj užas za sobom. Sad se on mračno opet ustremiljuje na me.

Mirina mi se u krv stočila, istog časa, čim sam je spazila vedru i srčanu, a u strasti usplamtelu, pored smrknute samožderive Penteseleje. Da li mi je radost ili žal donosila, ostaviti nisam je mogla, ali sad uza me da bude, ne želim. Razdraganu gledala sam nju, ženu, kako jedina oružje paše, pošto su muževi trojanski, suprot mojem protivljenju, grčkoga Konja u varoš dopremili; krepila je u nakani njenoj, pored nemani da bdi, s njom ja, nenaoružana. Razdraganu, ponovo u onom naopakom smislu, gledala sam je kako na prvog kidiše Grka, koji se oko ponoći drvenom paripu iz utrobe iskobelja; razdraganu, da: razdraganu! padaju one i u jednom jedinom naletu ginu. Mene, jer sam se smejala, poštedeše, kao što se bezum poštedeju.

Još se nisam bila dovoljno nagledala.

Ne želim više da govorim. Sve taštine i navike ižežene su već, opustošena sva mesta u mojoj duši, odakle bi izdancima novim ispupeti mogle. Samilosti prema sebi nemam nimalo više nego prema drugima. Dokazivati ne želim ništa više. Osmeh Kraljice ove, kad Agamemnon na crven koraknu sag, nadide dokaz svaki.

Ko će, i kad, ponovo jezik pronaći.

Neko, kome lobanju cepa bol, biće taj. A dotle, onamo do njegov čak, samo urlanje i zapoved i cvilež i dakanje poslušnika. Nemoć pobedilaca, koji nemo, jedni drugima ime prenoseć moje, kolaju oko kola. Starci, žene, deca. O užasu pobeđe. O njenim posledicama, koje već sad u očima im obnevidelim vidim. Slepici kod očiju, dabome. Sve što moraju da znaju, zbiće se na njihove oči, a oni neće videti ništa. Tako to biva, već.

Sad mi koristi ono što sam vežbala otkako za se znam: da mislima osećanja svoja po-
beđujem. Ljubav ranije, sada strah. Zaskočio me strah taj, čim su se kola, što su ih umor-
ni konji lagano strminom brda uzvukli, međ ovim surim zidinama zaustavila. Pred ovom
kapijom, poslednjom. Kad se razdrjlilo nebo a sunce briznulo po kamenim lavovima,
štono nekud preko mene i svega gledaju i navek će gledati. Poznajem strah, dabome, ali
ovo je nešto drugo. Možda se to prvi put u meni javlja, samo da bi namah potom zato-
mljeno bilo. Sad mi valja brusiti suštinu.

Sad je znatiželja moja, i kad je na se upravim, posve otvorena. Spoznavši to, jauknula
sam glasno na lađi moreplovnoj, ja, poput ostalih prognana i sjađena, valovljem bibavim
razvaljana, skvašena do kože penom raspršenom, kuknjavom izmrcvarena i bazdovima
drugih, nenaklonjenih mi Trojanki, jer sve su uvek znale ko sam ja. Nikad mi nije bila
priuštена milošta da gnjurnem u njihovo jato, prekasno sam poželela to, previše sam, u
svom ranijem životu, učinila da budem poznata. I samoprekori preče pitanja značajna da
se priberu. Sad jedralo je pitanje, kano plod u ljusci, i kad je, odlupiv se, preda mnom
stalo, kriknula sam glasno, od bola ili milja.

Zašto sam proročki dar želela bezuslovno?

Steklo se da me kralj Agamemnon, taj *odvažnik vrlji* (O, bogovi!), one olujne noći iz
klubeta ostalih telesa otrgnuo, tako je moj vrisak splasnulo, drugo tumačenje mu nije tre-
balo. Ja, zaorljao je na me obeznanjen strahom, ja da sam bila ta, koja je Posejdona
protiv njegov natutkala. Nije li on bogu tom, pre odlaska na plovidbu, tri najbolja vranca
svoja žrtvovao? A, Ateni? – kazala sam hladno. Šta si žrtvovao njoj? Gledala sam kako
bledi. Svi su muškarci sebezna dečurlija. (Eneja? Koješta? Eneja je odrastao čovek.) Po-
rugu? U očima žene? Oni to ne podnose. Kralj-pobeditelj bi me umorio – a to je i bilo
ono što sam želela – da nije još i od mene strahovao. Uvek me čovek taj smatrao čarob-
nicom. Treba da stišam Posejdona! Stesnio me uz pramac, sunuvši mojim rukama u kret-
nju koju je smatrao pristalom. Pokrenula sam usne. E, bedo jedna, šta te briga hoćeš li se
ovde udaviti, ili će te u domu tvome smlaviti?

Ako je Klitemnestra onakva kakvom sam je zamišljala, ona s ništakom ovim nije mo-
gla deliti presto. – Jeste, onakva je, kakvom sam je zamišljala. Povrh toga još i mržnjom
nadojena. Još dok je gospodario njome, mora da je slabotnik, kako to svi muževi čine,
zlo i naopako sa njom u razvratu pregonio. Budući da ja, ne samo muškarce nego, što je
kudikamo teže, i žene poznajem, Kraljica me ova, znam, poštedeti ne može. Maločas mi
to pogledima kazala.

Moja mržnja nestala je, kada? A ipak mi nedostaje, ta nabrekla sočna mržnja. Jedno
ime, znam to, lako bi je probudilo, ali bolje da ga zasad ne pominjem. Kad bih mogla.
Kad bih to ime izbrisati mogla, ne samo iz mog, iz pamćenja svih ljudi koji ostaju da žive.
Kad bih mogla da ga izgam iz naših glava – ne bih život zalud proživela. Ahil.

Mati mi sad na um nije dolaziti smela, Hekaba majka, na drugim lađama ka obalama drugim s Odisejem brodi. Ko može dosetkama njegovim doskočiti. Njeno unezvereno lice kad su je odvlačili. Njena usta. Najgroznija kletva, otkako je veka i čoveka, pala je na Grke, a njome ih je majka moja, Hekaba, proklela. Biće ona u pravu, treba samo strpljivo čekati. Obistiniće se kletva njezina, doviknula sam joj. Tako je moje ime, kliktaj likovana, poslednja bila joj reč. Kad sam kročila na lađu, u meni zamrlo, zanemelo sve.

Noću se oluja, pošto sam je *odbajala*, domalo stihnula; ne samo zarobljene sapatnice moje, nego i Grci, čak i divljačno požudni veslari sklanjahu se plašljivo i ponizno od mene. Agamemnonu sam rekla da ću izgubiti čarobnu moć bude li me u postelju svoju silio. Nije me dirao. Njegova je moć odavna prekapila, devojka, koja je lanjsku godinu proboravila u šatoru s njim, otkrila mi to. Drzne li se da izda tajnu njegovu neiskazivu, zapretio joj, naći će izgovor legijama da je kamenuju. Tad sam odjednom shvatila vrsnu mu svirepost u borbi, kao što sam shvatila da je utoliko dublje nemeo ukoliko smo se bliže, od Nauplije, dugom prašnjavom cestom niz ravnicu iznad Arga napokon citadeli njegovoj primicali: Mikieni. I ženi njegovoj, kojoj nikada povoda dao nije smilovanja prema njemu da imadne, bude li nemoć pokazao. Ko zna, sa kakve će ga nevolje ona, kad ga ubijala bude, rasporiti.

O, zašto ne znaju da žive! Da je ovo zbiljska zla kob i prava smrtna opasnost – to sam tek malo-pomalo razabrala. Ja, Proročica! Kći Prijamova. Dokle slepački protiv lako shvatljivog: da sam imala da biram između porekla svojeg i ovog zvanja. Dokle da greznem u strahu pred ovom ježnjom, koju sam, kad god bih bezuslovna bila, morala probuditi u narodu svom. Ona me, evo, i preko mora pretekla. Ovaj svet ovde – prostodušan, uporedim li ga s Trojancima, rata ni okusio nije – pokazuje svoja osećanja, opipava kola; predmete tuđinske; oružje – ratni plen; i konje. Mene, ne. Vozar moj, koji se, izgleda, zemljaka svojih stidi, kaza im moje ime. Tad videh ono na šta sam obikla: ježnju njihovu. Najbolji, veli mi vozar, nisu baš svagda oni što ostanu kod kuće. Žene mi ponovo prilaze. Ne libeći se, procenjuju kakva sam, zaviruju mi pod maramu prebačenu preko glave i ramena. Prepiru se jesam li lepa; stariji tvrde, mlađarija poriče.

Lepa? Ja, grozotinja. Ja, koja sam htela da propadne Troja.

Glasina, što mora savlađuje, preduhitruje me i u vremenu. Grk Pantoj biće u pravu. Nego, lažeš ti, ljubavi moja draga, reče mi on, kad pred ćivotom Apolonovim zahvate propisane rukama činjasmo, pripremajući ceremoniju: Lažeš, ako nam propast poričeš svima. Iz propasti naše, navešćujući je, trajanje pribavljaš sebi. Ono ti je potrebnije od ovo malo sreće u gnezdu utočišnom sad. Ostaće tvoje ime. A ti to znaš.

Po drugi put ne smogoh da ga mlatnem po licu. Ljubomorani je Pantoj bio, i zloban i oštorek. Da li je bio u pravu? U svakom slučaju, učio me da mislim o čudu nečuvenom: Svet bi mogao i posle naše propasti nastaviti da traje. Nisam mu pokazala koliko me to pokolebalo. Zašto li sam samo prihvatila pretpostavku da se s našom lozom čovečanstvo gasi? Zar nisam znala da su odvajkada robinje pobeđenog plemena milom ili silom uvećavale plodородnost pobeditelja? Beše li to nadmenost kraljeve kćeri što nisam mogla drugačije već da ih sve, Trojanke vaskolike – Trojance, ionako – u smrt dinastije naše povučem?

Prekasno tek, i tegobno, naučila sam da razlikujem osobine koje u sebi poznajemo, od onih koje su nam urođene i bezmalo nerazpoznatljive. Druževna, uzdržljiva, skromna

budi – pristajalo je uzor-slici koju sam sebi o sebi sačinila, i koja se iz svake katastrofe skoro neokrnjena dizala. I više: čim bi se ona vinula, katastrofa je iza mene ostajala. Jesam li, možda, da bih svoje samoosećanje spasla – jer biti čestit, ponosit i istinoljubiv spadalo je podjednako u čarnu sliku o sebi – odveć povredila samoosećanje mojih najrođenijih? Jesam li i ja njima, nepokolebljivo Istinu govoreći, ozledama istim uzvraćala, koje su oni nanosili meni?

To je, verujem, Grk Pantoj zbilja mislio o meni. Poznavao je i podnosio sebe, kako sam kasno приметila, jedva, i gledao da pomogne sebi, uvažavajući za svaki postupak ili propust jedan jedini razlog tek: samoljublje. Bio je preduboko isprožiman idejom: ustrojstvo Sveta zabranjuje mu da istodobno sebi i drugima od koristi bude. Nikada, nikada samoća njegova nije bila prokinuta. Ipak, nije imao prava, znam to danas, da mene sebi podobnom smatra ili sa sobom poistovećuje. Spočetka, da, možebiti, iako samo u onoj jedinjoj tački koju je Marpesa gordošču nazivala. Sreću, da postanem sopstveno Biće i time drugima korisnija – ja sam još i doživela. Čak znam i to, da samo malobrojni primećuju kada se čovek menja. Hekaba majka rano me spoznala i prestala da brine o meni. Ovom detetu nisam potrebna, rekla je. Zbog toga sam je mrzela i divila se njoj. Ocu Prijamu, bila sam potrebna.

Osvrnem li se, ugledam Marpesu, smeška se. Otkako je zagustilo, vidim je gotovo uvek nasmešenu. Deca se, Marpeso, izvući neće, moja su. Ti, rekla bih, da. – Znam, kaže ona. – Ne kaže, hoće li se izbaviti, ili ne. Moraće joj decu otimati. Možda će joj polomiti ruke. Ne što su moja – već zato što su deca. – Najpre sam ja na redu, Marpeso. Odmah za Kraljem. – Marpesa mi odgovara: Znam. – Gordost tvoja, Marpeso, čak i moju zasenjuje. – A ona, nasmešeno, odvrća: Mora se tako, gospodarko.

Koliko me godina gospodaricom oslovila nije. Onamo, kud me vode, niti sam gospodarka, ni sveštenica bila. Saznanje ovo čini mi umiranje lakšim. Lakšim? Znam li šta pričam?

Nikada neću dokučiti je li me volela žena ova, za čiju naklonost sam se otimala. Najpre iz težnje za dopadanjem, možebiti, nešto u meni je ranije žudelo da budem dopadljiva. Kasnije, zato što sam želela da je upoznam. Pošto mi je do samopredanosti verno služila, zato joj je, valjda, ta uzdržljivost i bila neophodna.

Kad strah iscepti, baš kao sad, setim se stvari dalekih. Zašto su zatočenici iz Mikene njena Lavlja vrata opisivali gorostasnijim nego što meni izgledaju? Zašto su Kiklopske zidove prikazivali čudovišnijim nego što jesu, a tamošnji narod nasilnijim i osvetoljubivijim nego je bio? Rado i preopširno, kao svi sužnji, povedali su mi o svojoj postojbini. Nikad me niko nije upitao zašto skupljam tako podrobna obaveštenja o zemlji neprijateljskoj. I, zašto li sam, da mi je znati, činila to u vreme kad je i meni izgledalo da sigurno pobeđujemo? Kad je neprijatelja tući, valjda, a ne upoznavati valjalo? Šta me to gonilo da ga upoznajem, kad sam onaj šok: Oni su kao mi! – morala za se zadržati. Jesam li htela da saznam gde mi je mreti suđeno? Jesam li pomišljala na umiranje? Nisam li bila nabrekla od trijumfa, kao svi mi?

Kako se brzo i temeljno zaboravlja.

Rat oblikuje svoj puk. Ovakve, ratom stvorene i strvene, ne želim da ih pamtim. Pevaču, koji je doskora slavi Prijamovoj gudeo, odalamila sam debelu po njušci, nedostojna udvorica. Ne. Zaboraviti ne želim razdrndanog učmalog oca. Ali ni Kralja, kojeg sam,

kao dete, preko svih ljudi ljubila. Koji ni stvarnost nije preozbiljno uzimao. Umeo je da živi u svetovima izmaštanim; ne motreć odveć oštrim okom na uslove koji su mu državu čuvali sjedinjenu, a još manje na one koji su je ugrožavali. To ga nije činilo idealnim kraljem, ali je zato bio izabranik idealne Kraljice, a to mu je davalo povlastice. Iz večeri u večer, kao da ga sad gledam, odlazio je majci – koja, počesto bremenita, u megaronu seđaše svom, u vlastitoj drvenoj, tronu kakvom vrlo naličnoj naslonjači – i uz nju bi Kralj, ljubazno nasmešen, tronožac sebi privlačio. To mi je prizor najraniji, jer ja, miljenica očeva i politikom zanesena, kao nijedno od mnogobrojne mi braće i sestara, ja sam smela da sedim s njima i slušam šta pričaju, najčešće u krilu Prijamovom, s rukom u pregibu njegovog ramena (mesto, što ga na Eneji najviše volim), koje veoma ranjivo beše, a baš onde ga, očima sam rođenim gledala, grčko prostrelilo koplje. Ja, kojoj su se imena stranih knezova, kraljeva i gradova, nazivi šarolike robe, kojom smo trgovali ili je našim lađama slavnim kroz Helespont otpremali i dovozili, prihodi predstavljeni brojkama i rasprave o njihovom trošenju s ljutkastim čistim očevim mirisom zanavek izmešali – knezovi, izginuli, gradovi, osiroteli ili razoreni, roba, pokvarena ili poharana: ja sam bila ta, od svekolike dece njegove ja, koja je, kako je otac mnio, izdala njega i naš grad.

Za sve na belom svetu još samo govor u vremenu prošlom. Zborenje sadašnje splasnulo na nekoliko reči za ovu drevnu tvrđu. Jezik budućnosti za mene ima samo jednu rečenicu, ovu: Ja ću još danas da budem pogubljena.

Šta hoće ovaj čovek? Govori li on to meni? – Mora da sam gladna. – Nisam, al' njega mori glad, njemu se žuri da konje u štalu sprati i da se napokon kući svojoj i čeljadi vrati, koja nestrpljivo oko njegov ophodi. – Ja, ipak, da krenem za njegovom Kraljicom. Mirno da odem u palatu, s ovom dvojicom čuvara koji, ne stražarenja radi, već za moju zaštitu, čekaju na me. – Moram ga malko prepanuti. – Da, kažem mu, poći ću. Samo ne sad. Ostavi me još koji časak ovde. Jer, naime, i sam znaš, kažem mu, i gledam da ga poštedim: Kad budem prošla kroz ova vrata, možeš me slobodno smatrati mrtvom.

Stara pesma: ne nepočin, već najava njegova učini da ljudi preblede i pobesne, znam to po sebi lično. I da radije kažnjavamo onoga ko taj čin označi nego onoga ko ga počinu: Tu smo, kao i u svemu ostalom, svi isti. Razlika je u tome da li to znamo.

Teško sam naučila to, jer ja, navikla da budem izuzetak, nisam dozvoljavala da me s ostalima vucaraju ni pod kakve krovove zajedničke. Zato sam udarila Pantoja, kad mi je, rukopoloživši me za sveštenicu s predvečerja onog davnog dana, rekao: Tvoja nevolja, malena Kasandro, što oca svojega si mezimica. Pogodnija, i sama znaš, bila bi Poliksena: Ona se pripremala, ti se u zapleće očevo uzdaš. A, kako se čini – osmeh mi njegov ispađe bestidan, kad ovo reče – i u sanjarije svoje. Za to sam ga ošamarila. Presekao me pogledom i rekao samo: Moli se bogu što ja, doduše, prvosveštenik jesam, no ipak samo običan Grk.

Pogodio je istine srž, ali ne baš sasvim, jer ja sam se manje, nego je on i pretpostaviti mogao, prepuštala procenama da one upravljaju mnome. (I našim procenama, a da ni svesni nismo, upravljaju, to, dabome, znam!) San prethodne noći došao je nezvan i zbunio me veoma. Da ono Apolon beše što prilazi meni, uočila sam odmah, uprkos neznatne sličnosti s podobijem Pantojevim, o njoj bih jedva umela reći u čemu se sastojala. Ponajpre u izrazu očiju mu, njih sam, još onda, *svirepim* označila, docnije, u Pantoja – nikad

više nisam videla Apolona! – samo *bezbojnim* nazivala. Apolon u mlaznim zrakama blistavila, kako me Pantoj učio da ga vidim. Bog sunca s lirom, modrih, mada okrutnih očiju, kože bronzaste. Apolon, bog vidovnjaka. On je znao za čim žudim žarko: za Darom proročkim, njegov mi je doistinu jednim uzgrednim, ni usudila se nisam da išta osećam: razočaravajućim gestom podario, samo da bi se potom kao muškarac približio meni, prometnuvši se – verujem, ničim drugim do mojim užasnućem groznim – u miševima okruženog vuka, koji mi jarosno ispljuva usta, kad me savladati ne može. Tako sam, buđenjem prestravljenim prenuta, ukus neizrecivo odvratan na jeziku osetila i usred mrklike noći iz okrilja hrama, u kom sam u to vreme noćevati obavezna bila, u Citadeli, u dvore, u sobu, u postelju majčinu utekla. Onaj mi trenutak zanavek dragocen osta, kad je briga za mnom lice Hekabino preobrazila, ali se ona svlada. Vuk, upitala je hladno. Zašto vuk, otkud te spalilo to. I otkud miševi. Ko ti to kaže.

Apolon Likajski. Dojilje Partene glas. Bog vukova i miševa, o njemu je ona mračne pripovesti znala, koje mi je na uho šaputala, a ja ih dalje kazivati nisam smela, nikom. Da je ovaj raskoljeni Bog isto što i naš neosporljivi Apolon u svetilištu, nikad to ne bih pomislila. Jedino je Marpesa, kći Partenina, vršnjakinja moja, bila upućena i ćutala, kao ja. Majka nije tražila da navodim imena, jer nju je više i od samog vučjeg obličja boga Sunca uznemiravala moja strepnja da se sjedinim s njim. Ako je neki bog hteo da legne s njom: nije li to za smrtnicu jednu bila počast najdičnija? Bila, nego šta! A što se Bogu, čijoj sam se službi zavetovala, prohtelo da me posve poseduje – nije li to prirodno? Jeste. Dakle. Šta je nedostajalo? Nikad, i nipošto Hekabi san taj svoj nisam ispričati smela. Ona se držala svoga, nije prestajala da me iskušava.

Zar nisam prethodne godine, tek što bejah prvi put prokrvarila, s ostalim devojkicama u krugu Ateninog svetilišta sedela – pod moranje sedela! pomislih kao onda, i kaona lane, koža na mojoj lobanji od užasnog se stegnula stida – i nije li sve tokom svojim predodređenim hodilo? Kiparis, pod kojim sam sedela, i sad bih mogla pokazati, ako ga nisu spalili Grci, mogla bih opisati oblik oblaka, dolazili su od Helesponta u jatu rastresitom. *Rastresitom jatu*. Ima i ovakvih veoma šašavih reči, ja se s njima više zamajavati ne mogu. Jednostavno mislim na miris maslina i tamarisa. Da sklopim oči, ne mogu ni to više, a mogla sam. Otvarala ih u procep jedva debljinu treplje širok i noge muškaraca dočekivala u se. Desetine muških nožurdi u sandalama, čovek da ne poveruje, kako raznolikih, odvratne sve. U jednom su mi danu za vasceo život dodijale noge muškaraca, a da to niko ni slutio nije. Osećala sam njihove poglede na licu, na nedrima. Niti jednom se osvrnula nisam za drugim devojkicama, ni one za mnom. Nikakve veze nismo imali jedni s drugima, njihovo je bilo da nas odaberu i razdeviče. Naslušala se, pre nego sam zaspala, puckanja prstima, i, u koliko samo različitih varijanata, naglašavanja jedne te iste reči, ove: Dođi! Oko mene se ispraznilo, malo-pomalo bile su odvedene ostale moje vršnjakinje, kćeri oficira, dvorskih pisara, grnčara, zanatlija, kolesara i zakupaca. Tu prazninu poznavala sam odmalena. Zapamtila sam dve vrste srama: onaj kad te odaberu, i onaj kad ostaneš da sediš. Da, postaću sveštenica, po svaku cenu.

O podnevu, kad je stigao Eneja, pade mi na um, da odavna ga u svakoj gomili viđam. Prišav pravo k meni, oprost, reče, pre ne mogah doći. Kao da smo sastanak zakazali. Podigao me – ne: Podigla sam se, ali oko toga bismo se katkad prepirali. Zaputili smo u

najudaljeniji kutak svetišta, prekoračivši pri tom, a da to ni primetili nismo, granicu iza koje prestaje govor.

Nije to gordost, ni zaziranje puko, iako prirodno i toga ima, što drugim ženama, kad bismo, polagano, raskravivši se, razgovore i o svojim osećanjima povele, nikad o Eneji ni reči jedne proslavila nisam. Uvek bih se uzdržala, nikad nisam, kao što druge činjahu žene, nutrine svoje naizvrat prevrtala. Znam da je tako bedem između nas ostao zanavek nedorušen. Neizgovoreno ime Enejino isprečilo se između mene i žena, koje, što duže trajaše rat, podjednako strepljahu od muževa svojih podivljalih kao i od neprijatelja; one su mogle da sumnjaju na čijoj sam strani zbilja bila, kad im nisam saopštavala nikakvih pojedinosti, na primer o popodnevu provedenom na samoj granici svetišta. Jer oboje smo i Eneja i ja znali šta se od nas očekivalo – oboje, preko majke Hekabe. Tad smo uvideli da nismo kadri da ispunimo očekivanja. A oboje smo u sebi tražili krivicu za neuspeh naš. I dojlja i majka i Herofila-sveštenica, sve su mi svojski u glavu utuvljivale dužnosti plemkinje-obljubljenice u ložnici, smetnuvši s uma, da bi ljubav, ako se nenadno umeša, mogla da prepreči put dužnostima u ceremonijalu obljuje, tako da sam bespomoćno, u jadima se našav, u gorke grunula suze zbog nesigurnosti njegove, koju je samo nespretnost moja skriviti mogla. Mladi smo bili, mladi. Kako me samo ljubio, kako milovao i dirkao, učinila bih ma šta da je pozeleo, samo, činilo se, da on ništa ne želi, trebalo je da mu oprostim nešto, ali nisam razabrala šta. Pred veče sam zaspala, sećam se, usnila lađu, koja Eneju preko glatke plaveti vode od naših odvozi žala, i požar stravan, koji se, kako je galija prema horizontu odmicala, između njih odjedrilih putnika i nas zbogomostalih u zavičaju, svaljivao. More je gorelo. Ono snoviđenje vidim i dan-danji, ma koliko da se drugih, crnjih prizora jave i po njemu sleglo. Volela bih znati (šta ja tu trućam! volela! bih? znati? baš tako. Te reči su tačne.), volela bih znati koji to vid nespokoja, neopasce, usred mira, usred sreće: jer baš tako govorasmo! – ovakve priziva sne.

Rasanila sam se vrišteći. Eneja, usplahiren i pometen, načina ne nađe da me uteši, te me odnese majci. Kasnije tek, pošto sam sve te scene danju i noću po stoti put u sebi ispretresala dok se postepeno njihova oštrina nije rasplinula – kasnije, tek, čudom sam se čudila što ga majka pita je li sve u redu, i što on, Eneja, jednim šturim *Da* odgovara. Da mu se potom Hekaba zahvalila – najčudnije u svemu; postidno, ali ja nisam znala zašto. Njega otppravila. Mene na spavanje spravila kao malo dete, nalivši me prethodno nekim napitkom blagotvornim koji mi je sva pitanja i sve snove rastočio.

Teško je rečima obujmiti kroz kakva to znamenja čovek nevarljivo saznaje, kad o nekom događaju ne sme dalje misliti. Eneja je nestao iz mog vidokruga, šara se prvi put složila. Eneja, to žežena je žiška zaostala u nutrini mojoj, ime njegovo oštar probod koji sam sama sebi zadavala što god bih češće mogla. Ali zabranila sam sebi ma i samu pomisao da pojmmim zagonetnu rečenicu Parteninu, nju je odgojiteljka, praštajući se sa mnom, jer ja sam se već zadevojčila bila, i kćer mi svoju, Marpesu, u službu predavši, upola s poštovanjem upola mržnjom obuzeta, sebi u nedra promrsila: Eto, opet je ona matora ukopišćenica vlastitu sproveda volju, mada ovaj put, možda, za dobro svoje kćeri. A onda me i ona upitala je li sve u redu. I ja joj san isripovedah svoj, kao što sam to uvek činila, i tada prvi put videh kako jedan ljudski stvor na moje reči bleđi. (Kakono beše: Užasava-

juće? Izazovno? Neponovljivo, zamamljujuće? Je li istina da sam se, kako su mi prebacivali, ovakvim prebleđivanjem kasnije i sama koristila?)

Kibelo, pomagaj! prošanu Partena-odgojiteljka. To je bila ista ona izreka s kojom je umrla, netom, čini mi se, da, po razaranju Troje a uoči našeg otiskivanja na put preko-morski, kad su nas sve odreda, nas roblje zatočeno, po stravnoj nepogodi jesenjoj, po rastutnjanom nevremenu sudnjedanskom, na ogoljenom ščoporili žalu. Kibelo, pomagaj! – prostenjala je starica, ali kćer njezina Marpesa beše ta koja joj pomože, napojivši je nekim napitkom od kojega Partena zaspala, a da se nikad više ne probudi.

Ko je Kibela?

(S nemačkog preveo **Drago Tešević**)